

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ HAYVAN DENEYLERİ YEREL ETİK KURULU YÖNERGESİ

BİRİNCİ BÖLÜM

Gerekçe, Amaç, Kapsam, Dayanak ve Tanımlar

GEREKÇE

Madde 1. Tıp ve Sağlık Bilimleri alanında yapılan bilimsel araştırma, eğitim ve öğretim gibi faaliyetlerin bazıları deney hayvanlarının kullanımını gerektirmektedir. Deney hayvanları üzerinde yapılacak araştırma ve eğitim amaçlı deneysel çalışmaların haklı gerekçelerinin ortaya konulması, mutlaka bilimsel amaçlar ve ahlakî ilkeler temel alınarak düzenlenmesi ve yapılması; hayvan haklarının korunması ve hayvanların insan kaynaklı mağduriyetlerinin önlenmesi açısından hem kurumsal hem de bireysel anlamda etik bir sorumluluk teşkil etmektedir. Bu nedenle bilimsel araştırma ve eğitim-öğretim gibi faaliyetlerde deney hayvanı kullanımının ve araştırma yöntemlerinin Başkent Üniversitesi Hayvan Deneyleri Yerel Etik Kurulu (HADYEK) denetiminden geçmiş olması gerekir. Araştırmacılar prosedürlerde canlı hayvan kullanılması yerine diğer alternatif yöntemleri uygulamaları yönünde özendirilmelidir.

AMAÇ

Madde 2. Bu yönerge; Başkent Üniversitesi HADYEK'in kuruluş, işleyiş, çalışma ilkeleri, görev ve sorumlulukları ile deneysel çalışma esaslarının belirlenmesi ve araştırma protokollerinin incelenmesine, uygulanabilirliğine izin verilmesine, takibine ve gerektiği durumlarda sonlandırılmasına, deneysel çalışmalarda hayvan haklarına saygı gösterilmesine, deney hayvanları ile ilgili olan bilimsel araştırma, eğitim, öğretim gibi temel etkinliklerde kullanılan gereç ve yöntemlerle ilgili kabul edilebilir etik standartların belirlenmesine, deney hayvanları üzerinde yapılan bütün prosedürlerin kayıt altına alınmalarına, bu prosedürlerin anında ya da geriye doğru izlenebilmesine ve denetlenebilirliğinin sağlanmasına ilişkin esasları belirlemek amacıyla hazırlanmıştır.

KAPSAM

Madde 3.

3.1. Bu Yönerge, Başkent Üniversitesi HADYEK'in çalışma usul ve esasları, görevleri, eğitim, denetim ve yükümlülükleri ile kurum bünyesinde, deney hayvanları üzerinde yapılacak bilimsel araştırma ve eğitim-öğretim amaçlı deneysel çalışmalardaki kabul edilebilir uygulamaların sınırlarını, bu araştırmaları yapacak kişi ve kurumların etik açıdan mevcut ilke ve kurallara uymasının izlenmesi ve görüş bildirilmesi ile ilgili kabul edilen prensipleri kapsar.

3.2. Bu Yönetmelik;

- a. Deneysel olmayan tarımsal uygulamaları,
- b. Deneysel olmayan klinik veteriner hekimliği uygulamalarını,
- c. Veteriner tıbbi ürünlerine pazarlama yetkisi verilebilmesi için gereken klinik deneyleri,

d. Kayıtlı veya onaylı hayvancılık işletmelerinin yapmakla yükümlü olduğu uygulamaları, Birincil amacı bir hayvanın tanımlanması olan uygulamaları kapsamaz.

e.

DAYANAK

Madde 4. Başkent Üniversitesi HADYEK Yönergesi, 24/06/2004 tarih ve 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanununun 9. ve 17. maddelerine, Çevre ve Orman Bakanlığının 15/02/2014 tarih ve 28914 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Hayvan Deneyleri Etik Kurullarının Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmeliğine, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının 13/12/2011 tarih ve 28141 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Deneysel ve Diğer Bilimsel Amaçlar için Kullanılan Hayvanların Refah ve Korunmasına Dair Yönetmeliğine, tıp ve sağlık bilimleri etiği ile ilgili ulusal ve uluslararası düzeyde diğer düzenlemelerdeki ilkelere dayanılarak hazırlanmıştır.

TANIMLAR

Madde 5. Bu Yönerge'de geçen kavram ve terimler;

5.1. Bakanlık: Orman ve Su İşleri Bakanlığını,

5.2. Genel Müdürlük: Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğünü,

5.3. HADMEK (Hayvan Deneyleri Merkezi Etik Kurulu): İlgili yönetmelik kapsamında tanımlanan görevleri yerine getiren ve yerel etik kurullarla koordinasyonu sağlayan çeşitli kurum ve kuruluş temsilcilerinden oluşan kurulu,

5.4. HADYEK (Hayvan Deneyleri Yerel Etik Kurulu): Bilimsel araştırma, eğitim ve öğretim gibi temel etkinliklerde deney hayvanları ile yapılacak çalışmaları asgari etik ilkeler çerçevesinde değerlendirmeyi, görüş bildirmeyi, başvuruları incelemeyi, izin vermeyi, uygulamaların izlenmesini, deney hayvanları üzerinde yapılan bütün işlemlerin kayıt altına alınmalarını ve bu işlemlerin anında ya da geriye doğru izlenebilmelerini sağlayan kurulu,

5.5. Üretici Kuruluş: Prosedürlerde kullanılmak veya bilimsel amaçlarla doku veya organlarından yararlanılacak olan hayvanları, öncelikle sözü edilen amaçlar için üreten ve Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından izin verilmiş kuruluşu,

5.6. Tedarikçi Kuruluş: Üretici kuruluş dışında, prosedürlerde kullanılmak veya bilimsel amaçlarla doku veya organlarından yararlanılacak hayvanları tedarik eden Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından izin verilmiş kuruluşu,

5.7. Üretim Ünitesi: Başkent Üniversitesi bünyesinde deneysel ve bilimsel amaçlarla deney hayvanlarının gözlemlenerek üretildiği, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığından çalışma izni bulunan birimi,

5.8. Araştırma Ünitesi: Hayvanlar üzerinde her türlü prosedür/prosedürlerin gerçekleştirildiği, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığından çalışma izni bulunan birimi,

- 5.9. Hayvan Refahı Birimi:** Üretici, tedarikçi, kullanıcı ve araştırmaya yetkili kuruluşlarda kurulması zorunlu olan, hayvanların refahı ve bakımından sorumlu, veteriner hekim, veteriner sağlık teknikeri veya veteriner sağlık teknisyeni unvanına sahip en az bir kişiden, kullanıcı kuruluşlarda ise bu unvanlardan birine sahip bir kişiye ilaveten biri yerel etik kurul üyesi olmak üzere en fazla üç kişiden oluşan birimi,
- 5.10. Deney Hayvanı Kullanıcısı:** Deney hayvanı kullanarak her türlü eğitim, araştırma, uygulama ve test yapmak isteyen veya bu programların yapılmasında deney hayvanlarına dokunarak ve gözlemleyerek katkıda bulunan öğrenciler, araştırmacılar, akademik, sağlık, teknik ve idari personeli,
- 5.11. Sekreteryası:** Etik kurullarda gerekli koordinasyonu sağlayan, yazışmaları yapan ve kayıtları tutan kişi veya kişileri,
- 5.12. Çalışma İzni:** Deney hayvanı kullanıcı, üretici ve tedarikçi kuruluşlara Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından verilen belgeyi,
- 5.13. Etik:** Araştırmalarda kullanılacak hayvanlarla ilgili olarak insan ve hayvan yaşamını ilgilendiren bilimlerde yapılabilecek hareketlerin sınırları, hayvana yönelik yapılacak tutum ve davranışa yol gösterici evrensel kuralları,
- 5.14. Yaşam Ortamı:** Bir popülasyonun doğal olarak yaşadığı ve ayrıca Başkent Üniversitesi Deney Hayvanları Üretim ve Araştırma Merkezi bünyesinde deney hayvanlarının bulunduğu yerleri,
- 5.15. Tür:** Birbirleriyle çiftleşebilen ve üreme yeteneğine sahip yavru yetiştirme potansiyelinde olan bireylerin ait olduğu taksonomik birimi,
- 5.16. Prosedür:** Bir hayvanın bilimsel veya eğitim ve öğretim amacıyla, bilinen ve bilinmeyen sonuçları olan, invazif olan veya olmayan, hayvanda iyi veterinerlik uygulamalarına uygun olarak bir iğnenin batırılmasının yarattığına eşit veya daha fazla acı, eziyet, ıstırap ve kalıcı hasara yol açabilen uygulamaları,
- 5.17. Deney Hayvanı:** Prosedürlerde kullanılan, serbest yaşayan veya çoğalan larva biçimleri, canlı kafadanbacaklılar ve normal fetal gelişimlerinin son üçte birlik döneminden itibaren memeliler dahil, insan olmayan herhangi bir omurgalı canlıyı,
- 5.18. Ön Çalışma:** Başkent Üniversitesi Tıp ve Sağlık Bilimleri Araştırma Kurulu ve Başkent Üniversitesi HADYEK'in izni ile projenin verilmesinden önce ya da sonra gereç ve yöntemin uygunluğunu denemek amacıyla yapılan çalışmayı,
- 5.19. Proje:** Araştırma, eğitim ve öğretim amacıyla, deney hayvanları üzerinde yürütülen, tanımlanmış bir amacı olan ve bir ya da birden fazla prosedürü kapsayan ve Başkent Üniversitesi Tıp ve Sağlık Bilimleri Araştırma Kurulu ve Başkent Üniversitesi HADYEK tarafından kabul edilmiş çalışmaları,
- 5.20. Tekniker:** Lise öğrenimi üzerine iki yıl süreli Veteriner Sağlık Önlisans programlarından mezun olan kişiyi,
- 5.21. Teknisyen:** Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Tarım Meslek Lisesi Veteriner Sağlık Bölümü ile daha önce Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığına bağlı olan Veteriner Sağlık Meslek Lisesi, Hayvan Sağlığı Memurları Okulu, Hayvan Sağlığı Memurları Meslek Lisesi okullarından herhangi birinden mezun kişiyi,

5.22. 3R İlkesi: Mümkmn olan her durumda, canlı hayvan yerine bilimsel açıdan geçerli başka alternatif bir yöntem ya da deneme stratejisinin uygulaması, proje hedeflerinden ödün vermeden kullanılacak hayvan sayısının olabildiğince azaltılması, hayvanlara acı, eziyet, ızdırap çektirecek ve kalıcı hasar yapacak prosedürlerin iyileştirilerek hayvan refahının artırılmasını,

5.23. İyi Laboratuvar Uygulamaları: Klinik çalışmalar dışındaki sağlık ve çevre güvenliği çalışmalarının planlanması, yapılması, izlenmesi, kaydedilmesi, arşivlenmesi ve rapor edilmesi şartları ve yönetim usulleri ile ilgili kalite sistemini, ifade eder.

İKİNCİ BÖLÜM

Etik Kurulların Kuruluş, Görev Süresi, Görev ve Yetkileri, Çalışma Yöntemi

KURULUŞ

Madde 6.

6.1. Başkent Üniversitesi HADYEK başkanı, başkan vekili ve üyeleri; rektör onayı ile görevlendirilir.

Kurul, asgari olarak aşağıda nitelikleri belirtilen üyelere oluşur;

- a. Kurum içinde deney hayvanı yetiştirilmesi, üretilmesi bakımından sorumlu ve deney hayvanları kullanım sertifikasına sahip, tam zamanlı çalışan, hayvan deneyleri konusunda en az bir yıl tecrübeli bir veteriner hekim
- b. *in vivo* hayvan deneylerinde en az bir yıl deneyimli ve doktora derecesine sahip bir üye
- c. Kurum içinde deney hayvanları ile çalışma yapan en az üç birimden birer temsilci
- d. Kendisi ve birinci derece yakınları hayvanlar üzerinde deneysel çalışma yapmayan ve kurum ile çıkar ilişkisi olmayan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı bir üye
- e. Kurum ile çıkar ilişkisi olmayan sivil toplum kuruluşuna kayıtlı Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı bir üye

6.2. Başkent Üniversitesi HADYEK başkanı ve veteriner hekim kurumun tam zamanlı çalışanı olmak zorundadır.

6.3. Atamalar veya onay ile görevlendirilmelere dair değişiklikler bir ay içinde HADMEK'e bildirilmelidir.

GÖREV SÜRESİ

Madde 7.

7.1. Başkent Üniversitesi HADYEK'in görev süresi 4 yıldır. Görev süresi biten üye yeniden atanabilir.

7.2. Bir takvim yılı içerisinde izinsiz ve mazeretsiz olarak üst üste üç toplantıya katılmayan üyenin üyeliği düşer.

7.3. Üyelik sıfatının ölüm, emeklilik, ayrılma gibi herhangi bir sebeple sona ermesi halinde, yerine aynı usulle ve kalan süreyi tamamlamak üzere ayrılan üyenin niteliklerini taşıyan yeni bir üye görevlendirilir.

GÖREV VE YETKİLERİ

Madde 8. Başkent Üniversitesi HADYEK'in görevleri;

8.1. HADMEK'in belirlediği etik ilkeler ve iyi laboratuvar uygulamaları çerçevesinde HADYEK'in çalışma usul ve esasları hakkında yönergesini hazırlar.

8.2. Deney hayvanları üzerinde yapılacak tüm işlemlerin, ilgili mevzuat, ulusal ve uluslararası metinler ve sözleşmelere göre etik yönden kabul edilebilir sınırlarını ve uygunluğunu belirleyerek deneysel çalışmayı onaylar, gerekçeli olarak reddeder veya gerekli gördüğü durumlarda gerekçelerini belirterek sonlandırır.

8.3. Kurum içinde deney hayvanı kullanılması sürecinin 3R ilkelerine ve etik kurallara uygun olarak sürdürülmesini denetler, bu amaçla gerekli düzenlemeleri yapar.

8.4. Deney hayvanı kullanılarak elde edilenlerle aynı veya daha yüksek düzeyde bilgi sağlayabilecek ancak hayvan kullanılmayan veya en az sayıda hayvan kullanılan ya da daha az acı verilen prosedürler içeren alternatif yöntemlerin geliştirilmesine ve doğrulanmasına katkıda bulunacak ve bu alanda araştırmayı teşvik edecek uygulamalar yapar.

8.5. Deney hayvanlarının yetiştirildiği ve bakımlarının yapıldığı birimler ve kullanıldığı laboratuvarların koşullarının ve ekipmanlarının etik yönden uygunluğunu denetler.

8.6. Deney hayvanları üzerinde yapılacak işlemlerin onaylanmış protokole uygun olarak gerçekleştirilmesini sağlar.

8.7. Deney hayvanları ile çalışacak personelin gerekli eğitimi almasını sağlar. Bu amaçla sertifika programları düzenler ve başarılı olanlara sertifikalarını verir. Deney hayvanı kullanım sertifikası olmayan çalışanların hayvan deneyi yapmasına izin vermez.

8.8. Düzenlenecek eğitim sertifika programlarını otuz gün önce HADMEK'e bildirir. Sertifika eğitim programları sonunda başarılı olarak sertifika alan kursiyerler ile ilgili bilgileri HADMEK'i bilgilendirir.

8.9. Kurum içinde deney hayvanı kullanımı ile ilgili her türlü veriyi toplar, yıllık faaliyet raporu hazırlar ve HADMEK'e sunar. 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu'nun ve ilgili mevzuatın getirdiği hükümler çerçevesinde deney hayvanlarının kayıt altına alınmalarını ve izlenmelerini sağlar.

8.10. Deneysel çalışmalar sonunda ortaya çıkan atıklar ve tıbbi atıkların 9/8/1983 tarihli ve 2872 sayılı Çevre Kanunu ve ilgili mevzuat çerçevesince bertarafını sağlar.

8.11. Deney hayvanları ile uğraşan personelin iş koşullarını, işyeri sağlık kurallarına uygunluk yönünden denetler.

8.12. Onay verilen projelerde ve çalışmaya katılan araştırmacılarda yapılacak değişiklikleri takip eder ve gerekli izinlerin alınmasını sağlar.

ÇALIŞMA YÖNTEMİ

Madde 9. Başkent Üniversitesi HADYEK;

9.1. Başkanın gündemli çağrısı üzerine üyelerinin en az üçte ikisinin katılımı ile haftada bir defa toplanır.

9.2. Çalışmalarını yöntemler ve yazılı esaslara göre yürütür, faaliyet ve toplantılarının tutanaklarını tutar.

9.3. Toplantıda kararlar oy çokluğu ile alınır. Oy eşitliği halinde başkanın oyu yönünde karar verilir.

9.4. Kurumda kullanılan tüm deney hayvanlarına ilişkin kayıtlar, sorumlu veteriner hekim tarafından tutulur veya tutturulur. Söz konusu kayıtlarda temin edilen hayvanların sayıları, türleri, temin edildikleri yerler, kuruma geldiği tarih ve yapılan tüm işlemler bulunur. Bu kayıtlar en az beş yıl süreyle muhafaza edilir.

9.5. Başkent Üniversitesi HADYEK, yapılacak başvuruları değerlendirmek için bir form hazırlar. Formda aşağıdaki bilgilerin bulunması zorunludur:

- a. Proje adı
- b. Başvuru tarihi
- c. Proje özeti
- d. Proje yürütücüsü ve diğer araştırmacıların adı, adresi, görev yeri, imzası
- e. Prosedürün yapılacağı yer ve süresi
- f. Projede yer alanların yetkinliği ve canlı hayvanlar üzerinde prosedür uygulayacakların eğitim sertifikaları
- g. Deney hayvanı sayısı, türü, cinsiyeti ve yaşı
- h. Deney hayvanları üzerinde gerçekleştirilecek prosedürler
- i. Prosedürlerin sebep olacağı acı, eziyet, ızdırap ve kalıcı hasar düzeyi ve 3R ilkesinin prosedürlerde uygulanma şekli
- j. Kullanılması planlanan anestezi, analjezi ve diğer ağrı kesici yöntemler
- k. Hayvanların yaşamları boyunca acı ve ızdırap çekmemesi ya da çektikleri ızdırabın azaltılması için alınacak önlemler
- l. Prosedürlerin sonlandırılmasında insancıl öldürme yönteminin belirlenmesi
- m. Hayvan sayısını ve prosedürlerin sebep olacağı acı, eziyet, ızdırap ya da olası çevresel etkileri asgariye indirmek için uygulanacak deneysel veya gözlemsel stratejiler ile istatistiksel analiz yöntemi
- n. Hayvanların birden fazla projede kullanılıp kullanılmayacağı
- o. Hayvanların barındırma, yetiştirme ve bakım şartları
- p. Taahhütname

9.6. Başkent Üniversitesi HADYEK tarafından projelere azami beş yıl süre ile izin verilir, süre uzatımı talebi olması halinde, talebin gerekçelendirilmesi şartıyla ek süre verilebilir.

9.7. Başvurular ve alınan kararlar, tarih ve sayı numarası verilerek kayıt altına alınır. Kayıtlar en az beş yıl süreyle muhafaza edilir.

9.8. Başkent Üniversitesi HADYEK, gerektiğinde konusunda deneyimli uzmanların yazılı görüşlerini alabilir veya toplantılarına davet ederek sözlü veya yazılı görüş isteyebilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Deney Hayvanı Kullanılma Amaçları, Hayvanların Kimliklendirilmesi,

Hayvan Deneyleri ile İlgili Etik İlkeler, Hayvan Refahı Birimi

DENEY HAYVANI KULLANILMA AMAÇLARI

Madde 10. Deney hayvanlarının kullanılma amaçları;

1. Temel araştırmalar
2. Aşağıdaki amaçlardan herhangi birini taşıyan translasyonel veya uygulamalı araştırmalar:

- a. İnsan, hayvan veya bitkilerdeki hastalık, sağlık bozuklukları ve diğer anormalliklerin önlenmesi, tanı, tedavisi veya bunlardan kaçınma
  - b. İnsan, hayvan veya bitkilerdeki fizyolojik bozuklukların incelenmesi, belirlenmesi, düzeltilmesi veya modifikasyonu
  - c. Hayvanların refahı ve tarımsal amaçlarla yetiştirilen hayvanların üretim şartlarının iyileştirilmesi
3. (b) bendinde belirtilen amaçlardan herhangi biri için, ilaçlar, gıda hammaddeleri, yem hammaddeleri, başka maddeler ve ürünlerin kalite, etkinlik ve güvenilirliklerinin geliştirilmesi, üretilmesi ve test edilmesi
  4. İnsan ve hayvan sağlığı ve refahı için doğal çevrenin korunması
  5. Türlerin korunmasını amaçlayan araştırmalar
  6. Mesleki becerilerin kazandırılması, sürdürülmesi veya geliştirilmesi için yüksek öğrenim veya eğitimi
  7. Adli tıp soruşturmaları

DENEY HAYVANLARININ KİMLİKLENDİRİLMESİ

Madde 11. Deney hayvanlarının kayıt altına alınması ve kimliklendirilmesi, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığınca 13/12/2011 tarihli ve 28141 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Deneysel ve Diğer Bilimsel Amaçlar İçin Kullanılan Hayvanların Refah ve Korunmasına Dair Yönetmeliğin 34, 35 ve 36’ncı maddelerine göre yapılır. Kayıtlar HADMEK kararı doğrultusunda Bakanlıkça istenilen istatistik formlarında belirlenen bilgileri kapsar.

HAYVAN DENEYLERİ İLE İLGİLİ ETİK İLKELER

Madde 12. Deney hayvanları üzerinde eğitim ve araştırma amacıyla yapılacak deneysel çalışmaların yürütülmesinde aşağıdaki hususlara uyulur;

12.1. Deney hayvanları üzerinde gerçekleştirilecek tüm prosedürlerin Başkent Üniversitesi HADYEK tarafından onaylanmış olması zorunludur.

12.2. Deneysel çalışmalarda kullanılması zorunlu olan deney hayvanlarına karşı saygı göstermek ve etik açıdan tutarlı olmak araştırmacıların başta gelen sorumlulukları arasında olmalıdır.

12.3. Bu yönergede açıkça belirtilen ilkelere bağlı kalındığı sürece, insan ve hayvan sağlığı konusunda bilime katkıda bulunacak eğitim, öğretim ve bilimsel amaçlı deneysel prosedürler, ancak uygun anestezi uygulanan ve ağrıya duyarsızlaştırılan hayvanlarda gerçekleştirilebilir.

12.4. Hayvanları uzun süreli ağrı, acı ve sıkıntıya maruz bırakacak deneylerin yapılmasına, etik ilkeler ile araştırmadan elde edilecek fayda ve hayvanların çekeceği sıkıntı dikkate alınarak karar verilir.

12.5. Deney hayvanları üzerinde yapılacak bütün deneysel prosedürler, sorumlu veteriner hekim denetimi ve danışmanlığı altında yürütülmelidir. Deney hayvanı kullanım sertifikası olmayan araştırmacılar, hayvanlar

üzerinde bilimsel araştırma, eğitim ve öğretim amacıyla işlem yapamaz ve çalışma mekânlarında deney hayvanlarını barındıramazlar.

12.6. Deney hayvanı kullanılmadan geçerliliği kanıtlanmış diğer bilimsel alternatif yöntemler (video, *in vitro* biyolojik sistemler, bilgisayar simülasyon ve matematiksel yöntemler gibi) varsa deney yapılmamalıdır. Daha önce ayrıntılı olarak yapılmış çalışmalar tekrarlanmamalı, eğitim amacı ile deney hayvanı yerine video vb. eğitsel araçlar kullanılmalıdır.

12.7. Deney hayvanları üzerinde gereksiz çalışmalar yapılmamalı maliyet ve kolaylık hayvanın fiziksel ve zihinsel sağlığından önemli olmamalı ve bir hayvan çalışmalarda bir kereden fazla kullanılmamalı, zorunlu olarak kullanılması gerekiyorsa sağlam bilimsel gerekçelere dayandırılmalı ve araştırmanın sonuçlarından beklenen yararlar, kullanılacak hayvanlara verilen sıkıntıya değecek kadar önemli değilse deneysel çalışma yapılmamalıdır.

12.8. Deneysel çalışma için en uygun tür, cins ve sayıda deney hayvanı ve yöntem seçilmeli ve bilimsel olarak anlamlı sonuçları verebilecek mümkün olan en az sayıda ve en az kompleks tür tercih edilmeli, deney hayvanının ve gereç-yöntemin uygunluğunu belirlemek üzere bir ön çalışma yapılmalıdır.

12.9. Yetiştirilen ve deneylerde kullanılan bütün hayvanların, güncel uluslararası standart ve kurallar kapsamında türlerine uygun fizyolojik, psikolojik ve çevresel koşullarda, uygun veteriner hekim bakım ve yönetimi ile sağlıklı ve rahat yaşamalarına ve dengeli beslenmelerine olanak sağlanmalıdır.

12.10. Uzun süreli çalışmalarda, hayvanın yaşam koşullarının en iyi düzeyde tutulması için gereken özen gösterilmelidir. Yiyecek ve su sınırlaması ya da kesilmesini kapsayan deneysel prosedürler, kısa süreli olmalı ve hayvan sağlığına zararlı hiçbir yan etkiye sahip olmamalıdır.

12.11. Araştırmacılar, aşağıdaki prosedürlerin kullanımında özellikle duyarlı olmalıdır;

- a. Pre ve postoperatif dönemlerde ağrı kesicilerin kullanılmasını kısıtlayan çalışmalar
- b. Ağrı duyusunun azaltılmadığı paralizi ve immobilizasyon stresi gibi durumlar
- c. Elektrik şoku ve anormal çevre şartları (düşük ya da yüksek sıcaklık, yüksek nem değiştirilmiş atmosferik koşullar vb) kullanılarak yaşam şartlarının olumsuzlaştırıldığı çalışmalar
- d. Ağrı ve stres gibi travma (yanık, kırık gibi) ile ilgili çalışmalar
- e. Deney hayvanının fizyolojik beslenme koşullarına uymayan durumlar (uzun süreli su ve besin verilmemesi gibi)

12.12. Deney hayvanlarının nakilleri sırasında türlerine ve özelliklerine uygun şartlar sağlanmalıdır.

12.13. Araştırmacılar, prosedürleri en az ağrı ve sıkıntı yaratacak koşullarda, veteriner hekim kurallarına uygun sedasyon, analjezi ve anestezi yöntemlerini kullanarak yapmalıdır. Nöromusküler blokaj yapan ajanlar bilinç kaybı oluşturmadan paralizi yaptıkları için anestezi madde yerine kullanılamazlar. Ağrı duyusunun bozulduğu durumlarda (özellikle analjezi, anestezi veya başka farmakolojik aktif maddelerden sonra) deney hayvanı, kaza ve kendini yaralama olaylarına karşı korunmalıdır.

12.14. Deney hayvanlarının fiziksel hareketlerini ve ihtiyaçlarını sınırlayan prosedürler deneysel çalışmanın amacına ulaşması için gereken en az sürede olmalıdır.

12.15. Çevreyi etkileyebilecek deneysel çalışmaların yürütülmesinde özel dikkat gösterilmelidir. Çalışma sonunda ortaya çıkan atıklar ile ölü hayvanların ve biyolojik materyalin, çevreye, insan ve hayvan sağlığına zarar vermemesi için tüm atıklar mevzuata uygun şekilde imha edilmelidir.

12.16. Anestezinin, deney hayvanı için deneyin kendisinden daha fazla travmatik olması ve deneyin amacına uygun olamaması durumunda deney yapılmamalıdır.

12.17. Prosedür sonrasında yaşamını sürdüren deney hayvanlarına, çalışmanın sonunda sağlıklı yaşam koşulları sağlanmalıdır. Cerrahi prosedürler sonrasında analjezi ve enfeksiyonu önleyecek aseptik koşullar sağlanmalı ve gerekli postoperatif bakım verilmelidir.

12.18. Çalışmanın sonunda şiddetli ve sürekli ağrı çeken, iyileşmesi mümkün olmayan ve yaşamını sürdüremeyecek durumda ve çevresi için risk oluşturabilecek olan deney hayvanlarının, tercihen prosedür sırasında veya sonunda, uygun yöntemle ve gerekçeleri belirtilerek yaşamlarına son verilir. Prosedürün sonunda bir hayvanın yaşamına devam etmesine ilişkin karar bir veteriner hekim tarafından alınacaktır. Ötenazide, ani ve ağrısız bir ölümlle sonuçlanacak bir yöntem seçilir ve deney hayvanı ancak ölüm kriterleri kanıtlandıktan sonra atılabilir. Ötenazi ve deneysel girişimler kesinlikle hayvan odalarında yapılmamalıdır.

12.19. Eğitim ve sunum amacı ile kongre, konferans ve seminerlerde ağrılı deneyler yapılmamalıdır.

12.20. Deneysel prosedürlerde kullanılacak tüm hayvanların Başkent Üniversitesi bünyesinde yetiştirilen hayvanlar olması veya kayıtlı yasal deney hayvanı üreticisi ve tedarikçilerinden alınmış olması gerekir.

12.21. Başkent Üniversitesi bünyesinde yapılacak deneysel çalışmalarda, kedi, köpek gibi evcil türlerin doğal ortamlarından alınarak, kullanılmasına izin verilmez.

12.22. İnsana olan genetik yatkınlıkları ve son derece gelişmiş sosyal becerileriyle, insan dışı primatların bilimsel prosedürlerde kullanımına, laboratuvar ortamında davranışsal, çevresel ve sosyal ihtiyaçlarını karşılama yönünden etik problemler teşkil etmesi ve halk üzerinde kaygıya neden olması bakımından ancak alternatif ikame yöntemlerinin bulunmadığı, prosedürün amacının insan-dışı primatlar dışında bir tür kullanılarak gerçekleştirilemeyeceğine dair bilimsel bir gerekçe mevcutsa ve insan yaşamını tehdit eden durumlar amacıyla yapılacak çalışmalar için izin verilebilir.

12.23. Büyük kuyruksuz maymunlar deneylerde kullanılamaz.

12.24. İlaçlara psikolojik ve fizyolojik bağımlılığı olan çalışmalarda yoksunluk sendromunu azaltmak ya da önlemek için gerekli önlemler alınmalıdır.

12.25. Silah, cephane, tütün ürünleri, deterjanlar ve kozmetik ürünlerin geliştirilmesi ya da denenmesi amacıyla hayvanlar üzerinde deneysel çalışma yapılmamalıdır.

12.26. Deneylerde kullanıldıktan sonra ölen hayvanların doku ve organlarının paylaşılması kapsamında diğer araştırmacılar özendirilmeli ve başvuruları değerlendirilmelidir.

Madde 13. Anestezi, ötenazi ve deneylerde şiddet sınıflandırması ile ilgili işlemler;

13.1. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığınca 13/12/2011 tarihli ve 28141 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Deneysel ve Diğer Bilimsel Amaçlar İçin Kullanılan Hayvanların Refah ve Korunmasına Dair Yönetmeliğin 21 inci ve 22 nci maddeleri ile Ek-8 ve Ek-9’a göre yapılır.

Madde 14. Hayvanların deneylerde tekrar kullanımı;

14.1. Daha önce bir ya da birkaç deneyde kullanılan bir hayvanın tekrar kullanılmasına aşağıdaki durumlarda izin verilir:

- a. Daha önceki deneylerin gerçek şiddeti “hafif” veya “orta” ise
- b. Hayvanın genel sağlık durumu tamamen eski haline dönmüşse
- c. Yeni deney “hafif”, “orta” veya “ düzelmez” olarak sınıflandırılmışsa
- d. Hayvan üzerinde daha önce gerçekleştirilen prosedürleri değerlendirebilecek bir veteriner hekim tarafından uygun bulunmuşsa

14.2. İstisnai durumlarda, (a) bendini uygulama dışı bırakacak şekilde ve hayvanın veteriner hekim tarafından muayene edilmesinden sonra, hayvanın şiddetli acı, ızdırap veya eşdeğerini içeren bir deneyde birden fazla kullanılmaması şartıyla bir hayvanın tekrar kullanılmasına izin verilebilir.

Madde 15. Deneyin sonlandırılması;

15.1. Deneyle ilgili olarak daha fazla gözlemin yapılamayacağı hallerde ya da genetiği değiştirilmiş hayvan soyları ve nesilleri artık takip edilmiyorsa veya sürekli devam eden bir şekilde iğne batırılmasına eşdeğer ya da daha fazla acı, eziyet, ızdırap ve kalıcı hasar yaşamaya bekleniyorsa deney sonlandırılır.

15.2. Deneyin sonunda, bir hayvanın yaşamaya devam etmesine dair karar bir veteriner hekim tarafından alınır. Bir hayvanın yaşatılmaya devam etmesi durumunda, sağlık durumuna uygun bakım ve barınma hizmeti sağlanır. Hayvan orta veya şiddetli acı, eziyet, ızdırap ve kalıcı hasar yaşamaya devam ediyorsa ötenazi uygulanır.

HAYVAN REFAHI BİRİMİNİN GÖREVLERİ

Madde 16. Hayvan Refahı Birimi aşağıdaki görevleri yerine getirmekle yükümlüdür;

16.1. Personele; hayvanların elde edilmeleri, bakım, beslenme, barınma ve kullanımları konularında, hayvanların refahıyla ilgili bilgi vermek,

16.2. İkame, azaltma ve iyileştirme (3R) ilkesinin uygulanması ve bu ilkeyle ilgili teknik ve bilimsel gelişmeler hakkında araştırmacılara bilgi vermek,

16.3. Kurumda barındırılan veya kullanılan hayvanların refahıyla ilgili olarak izleme, raporlama ve takip konularında iş akış şemaları oluşturmak ve bunları gözden geçirmek,

16.4. Prosedürde kullanılan hayvanlar üzerindeki etkilerini dikkate alarak projelerin gelişimini ve neticelerini takip etmek ve ikame, azaltma ve iyileştirmeye katkıda bulunabilecek unsurları belirlemek ve tavsiyelerde bulunmak,

16.5. Hayvan Refahı Birimi tarafından verilen herhangi bir tavsiyenin ve o tavsiyeyle ilgili olarak alınan kararların kayıtları en az üç yıl saklanır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İzin Zorunluluğu, Başvuru Sahiplerinin Sorumlulukları, Başvuru İşlemleri, Başvuruların Değerlendirilmesi

İZİN ZORUNLULUĞU

Madde 17. Aşağıda belirtilen deneysel çalışmalar için Başkent Üniversitesi HADYEK onayının alınması zorunludur;

17.1. Bilimsel araştırma projeleri ve tez (yüksek lisans, doktora, bilim uzmanlığı) çalışmalarını kapsayan hayvan deneyleri

17.2. Eğitim ve öğretim amacıyla yapılacak öğrenci pratik ve demonstrasyonları

17.3. Adli soruşturmalar

17.4. Başkent Üniversitesi dışındaki kurumlardan gelen istekler doğrultusunda Başkent Üniversitesi bünyesinde yapılacak olan araştırma projeleri

BAŞVURU SAHİPLERİNİN SORUMLULUKLARI

Madde 18. Başkent Üniversitesi HADYEK'e yapılacak başvurularda kişisel beyan esastır ve başvuru sahipleri aşağıdaki hususları kabul etmişlerdir.

18.1. Başvuru formlarında vermiş oldukları bilgilerin doğruluğunu teyit etmişlerdir.

18.2. Başkent Üniversitesi HADYEK' onayı almadan deneysel çalışmaya başlamayacaklarını taahhüt etmişlerdir.

18.3. Deney hayvanlarında yapılacak işlemleri başvuru formunda belirtilen hususlara uygun şekilde yapmayı ve Başkent Üniversitesi HADYEK'in çalışmaları izleme isteğinde bulunması durumunda, çalışmanın yapıldığı laboratuvarları ve çalışma düzenlerini üyelere açmayı kabul etmişlerdir.

18.4. Başkent Üniversitesi HADYEK onayı alındıktan sonra araştırma projesinde veya katılacak kişilerdeki değişiklikleri yazılı olarak bildirecek ve onay alacaklardır.

18.5. Başkent Üniversitesi bünyesinde yapılacak olan deneysel çalışmalarda araştırmacı/araştırmacıların etik kurallara ilişkin sorumlulukları eşittir.

BAŞVURU İŞLEMLERİ

Madde 19. Etik Kurulu başvuruları, ilgili formların doldurularak Başkent Üniversitesi HADYEK Sekreteryasına teslim edilmesi ile gerçekleştirilir.

19.1. Başvurular, proje yürütücüsü tarafından yapılır. Tez çalışmaları için yürütücü, danışman öğretim üyesidir.

19.2. Başkent Üniversitesi Deney Hayvanları Üretim ve Araştırma Merkezinde deneysel çalışma yapmak üzere yazılı olarak başvuran tüm araştırmacılar, Başkent Üniversitesi HADYEK onayını almak zorundadır.

19.3. Başkent Üniversitesi HADYEK'e sunulan ön çalışma ve araştırma projeleri incelenerek etik açıdan değerlendirmeye alınır.

19.4. Kurum dışından yapılacak başvurularda proje yürütücüsü, kendi kurumundan alacağı izin yazısını başvuru belgelerine eklemelidir.

BAşVURULARIN DEğERLENDİRİLMESİ

Madde. 20.

20.1. Proje değerlendirmesi, şeffaf olmalı ve fikri mülkiyet hakları ile gizli bilgilerin korunması için tarafsız bir şekilde gerçekleştirilmelidir.

20.2. Başkent Üniversitesi HADYEK, projeleri ulusal ve uluslararası sözleşmeleri ve bildirgeleri de göz önünde bulundurarak ilgili mevzuata göre etik ve deontolojik yönleriyle inceler ve açıklığa kavuşturur.

20.3. Ulusal ve uluslararası metinlerde düzenlenmemiş bir sorunla karşılaşıldığında bunu ilkeye bağlayabilir.

20.4. Usulüne uygun yapılan başvurular raportör(ler)e iletilir. Raportörün Başkent Üniversitesi HADYEK tarafından verilen süre içinde görüşünü hazırlamasını takiben ilk toplantıda gündeme alınarak değerlendirilir.

20.5. Projenin değerlendirilmesinde göz önünde bulundurulacak kriterler;

- a. Proje bilimsel ve mevzuat açısından değerlendirilmiştir
- b. Projenin amaçları hayvan kullanımını gerekçeli olarak gerektirmektedir
- c. Proje, prosedürlerin mümkün olan en insani ve çevreye duyarlı şekilde gerçekleştirilmesi için tasarlanmıştır
- d. Projenin bilimsel faydaları
- e. İkame, azaltma ve arıtım (3R ilkeleri) gereklerine uyulmasının takdir edilmesi
- f. Prosedür şiddeti sınıflandırmasının takdir edilmesi

20.6. Başkent Üniversitesi HADYEK, değerlendirme sonucunda "uygun", "düzeltilmesi gerekir", "koşullu olarak uygun" ya da "uygun değildir" şeklinde karar verir. Başkent Üniversitesi HADYEK üyelerine ait başvurular görüşülürken ilgili kurul üyesi görüşmelere katılamaz ve oy kullanamaz.

20.7. "Düzeltilmesi gerekir" kararı verilen projeler, düzeltildikten sonra tekrar değerlendirilir. "Koşullu olarak uygun" kararı verilen projeler, kurul tarafından belirlenecek süre içerisinde izlenir, istenen koşulların yerine getirilip getirilmediği değerlendirildikten sonra "uygun" ya da "uygun değildir" şeklinde karara bağlanır.

20.8. Bütün başvuruların ve alınan kararların kayıtları bir veri tabanında saklanır. Kayıtlar HADMEK ve Bakanlığın denetimine açık tutulur.

20.9. Kararlar, kurul üye sayısının çoğunluğuna göre alınır, oy eşitliği durumunda başkanın oyu yönünde karar verilir. Karara katılmayan üye "karşı oy" gerekçesini yazmak zorundadır.

20.10. Proje başvuruları, incelendikten sonra kesin rapor kurul üyeleri tarafından imzalanır ve sonuçlar yazılı olarak başvuru sahibine gönderilir.

20.11. Raporda etik değerlendirme ve sonuç, gerekçesi ile belirtilir. Başvuru etik ilkelere uygun ise " Başkent Üniversitesi Hayvan Deneyleri Yerel Etik Kurulu Yönergesi ilkelerine uyulmuştur." cümlesine yer verilir. Bu ifade "Etik Kurulu Onayı" olarak kabul edilir.

20.12. İzin verilen projelerde hayvan refahını olumsuz etkileyecek herhangi bir değişiklik olup olmadığı Başkent Üniversitesi HADYEK tarafından denetlenir. Kurul, onaylanan projeye uyulmaması durumunda, verilen izni iptal eder.

20.13. Başkent Üniversitesi HADYEK, projenin yapılabilirliğini tespit etmek amacıyla az sayıda hayvan üzerinde bir ön çalışma yapılmasını isteyebilir. Bu durumda kesin karar, "şartlı olarak uygun" kararı verilen projelerdeki usullere göre verilir.

Madde.21. Projelerin geriye dönük değerlendirmesi;

21.1. Başkent Üniversitesi HADYEK izni alınarak sonuçlandırılan projeler ile ilgili geriye dönük değerlendirme yapılması yönünde karar alınması durumunda HADYEK'e ibraz edilen dokümanlara göre aşağıdaki hususlar değerlendirilir:

- a. Projenin amaçlarına ulaşıp ulaşılamadığı
- b. Kullanılan hayvan türlerinin sayısı, hayvanlara verilen zarar ve prosedürlerin şiddeti
- c. 3R prensibinin uygulanmasına katkıda bulunabilecek unsurlar

21.2. Uzun süreli ve iyileştirilemeyen şiddetli ağrı, eziyet ve ızdırap içeren prosedürler de dahil "şiddetli" olarak sınıflandırılan prosedürleri içeren projeler geriye dönük değerlendirmeye tabi tutulur.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Eğitim

DENEY HAYVANI İLE UĞRAŞACAK PERSONELİN EĞİTİMİ

Madde 22. Deney hayvanı ile çalışma yapacak personelin eğitiminde uyulması gereken hususlar;

22.1. Deney hayvanı kullanarak eğitim, araştırma ve test yapmak isteyen veya bu uygulamaların yapılmasında deney hayvanlarına dokunarak katkıda bulunan öğrenciler, araştırmacılar, akademik, sağlık, teknik ve idari personel deney hayvanı kullanıcısı olarak kabul edilir.

22.2. Başkent Üniversitesi HADYEK onayına sunulan çalışmada, deney hayvanı kullanan kişinin kullanım sertifikası olmaması halinde bu çalışmaya onay verilmez. Deney hayvanı kullanıcıları, sertifika almadan bu hayvanlar üzerinde bilimsel araştırma, eğitim ve öğretim amacıyla deneysel prosedürleri uygulayamaz ve çalışma mekânlarında bu hayvanları barındıramazlar.

22.3. Bir araştırmacı, kendi sertifikası olmaması halinde proje yürütücüsü olarak başka kişilerle ortak deneysel çalışma yapmak amacıyla Başkent Üniversitesi HADYEK'e başvurabilir.

22.4. Başkent Üniversitesi bünyesinde deney hayvanı ile uğraşan ve/veya uğraşacak personel ve araştırıcıların eğitilmesi için eğitim programlarının düzenlenmesi, deney hayvanı kullanım sertifika programlarının açılması, düzenlenmesi ve yürütülmesinden Başkent Üniversitesi HADYEK sorumludur. Bu programlarda başarılı olanlara, Başkent Üniversitesi HADYEK tarafından deney hayvanı kullanım sertifikası verilir.

22.5. Başkent Üniversitesi HADYEK, deney hayvanı üretilmesi ve yetiştirilmesi ile sorumlu personelin asgari olarak bilgilendirilmesi ve uyulması gereken usul ve esasları içeren bir meslek içi eğitim programı hazırlar ve periyodik olarak uygulanmasını denetler.

22.6. Deney hayvanları kullanım sertifika programlarında derslerin %80'ine devam edilmesi zorunludur.

22.7. Kursiyerlerin sertifika alabilmeleri için kurs sonunda yapılacak olan sınavda 100 üzerinden en az 70 puan almaları gereklidir.

22.8. Deney hayvanları kullanım sertifika programlarına kayıt yaptırarak devam eden ve başarılı olan kursiyerlere "Deney Hayvanı Kullanım Sertifikası" verilir. Deney hayvanı kullanım sertifikası, Başkent Üniversitesi HADYEK Başkanı ve Rektör tarafından imzalanır.

22.9. Başkent Üniversitesi HADYEK, düzenlediği sertifika eğitim programları sonunda başarılı olarak sertifika alan kursiyerler ile bilgileri HADMEK'e bildirmekle yükümlüdür.

22.10. Başka kurumlardan alınmış olan deney hayvanı kullanım sertifikaları ya da benzerlerinin ilgili Yönetmelik hükümlerine göre eşdeğer olup olmadıklarına HADMEK karar verir.

22.11 Lisans/yüksek lisans düzeyinde deney hayvanı kullanımı ile ilgili alınmış olan eğitimlerin sertifika programına eşdeğer olup olmadığına Başkent Üniversitesi HADYEK karar verir.

ALTINCI BÖLÜM

Son Hükümler, Gizlilik, Yürürlük, Yürütme

SON HÜKÜMLER

Madde 23. Bu yönergede belirtilen ilkelere uygun olmayan bilimsel araştırma, eğitim ve öğretim amaçlı deneysel çalışmalar, Başkent Üniversitesi Deney Hayvanları Üretim ve Araştırma Merkezi ve Başkent Üniversitesi'nin diğer birimlerinde yapılamaz.

Madde 24. Yönergenin kabul tarihinden itibaren yapılmış hayvan deneylerine dayalı bilimsel makaleler ve sunumlarda, " Başkent Üniversitesi Hayvan Deneyleri Yerel Etik Kurulu ilkelerine uyulmuştur." ifadesi yer almalıdır.

Madde 25. Başkent Üniversitesi HADYEK'e başvuru yapılmadan sunulacak olan bildiri ve posterler ile yayımlanacak makalelerde yer alacak olan "Başkent Üniversitesi Hayvan Deneyleri Yerel Etik Kurulu ilkelerine uyulmuştur." beyanından doğabilecek etik sorunların tüm sorumluluğu araştırmacıya/ araştırmacılara ait olacaktır.

Madde 26. Başkent Üniversitesi Üretim ve Araştırma Merkezi, HADYEK onayı olmayan deneysel çalışmalar için deney hayvanı temin etmez.

GİZLİLİK

Madde 27. Başkent Üniversitesi HADYEK yazışmaları ve kararları gizli olup ilgili yönetmelikte belirtilen yetkili kurumlar dışında başvuru sahiplerinden başka üçüncü şahıslara bilgi verilmez.

Madde 28. Canlı hayvanların kullanıldığı projelerin, mülkiyet haklarını ihlal etmemek ve gizli bilgileri açığa vurmamak kaydıyla halkın bilgilendirilmesini sağlamak amacıyla objektif bilgiler verilir.

YÜRÜRLÜK

Madde 29. Bu yönerge, Çevre ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü Hayvan Deneyleri Merkezi Etik Kurulu (HADMEK) tarafından onaylandığı tarihte yürürlüğe girer.

YÜRÜTME

Madde 30. Bu yönerge hükümleri Rektör tarafından yürütülür.